

А.О. Семенець, к.е.н., доц.
Харківський інститут фінансів КНТЕУ

Методологічні засади запобігання економічним злочинам у системі внутрішнього аудиту торговельного підприємства

Метою статті є обґрунтування організаційно-методологічних засад запобігання економічним злочинам у системі внутрішнього аудиту торговельного підприємства. Доведено, що запорукою успішного здійснення корпоративного управління, один з найважливіших аспектів якого пов'язаний з фінансовим наглядом, є ефективно діюча на підприємстві система внутрішнього аудиту. Визначено, що найпоширенішим видом економічних злочинів на торговельних підприємствах є привласнення майна шляхом крадіжки товарів. Систематизовано економічні злочини, які виникають у діяльності торговельних підприємств за групами: фінансові (незаконне привласнення майна, ухилення від податків, інсайдерська торгівля); змішані (фальсифікація документів, хабарництво та корупція, відкати); службові (порушення прав інтелектуальної власності, корпоративне шпигунство, неетична корпоративна поведінка). Доведено, що необхідною умовою захисту прав власників є достовірне акумулювання інформації щодо використання майна в процесі здійснення торговельним підприємством господарської діяльності, що досягається в системі бухгалтерського обліку. Обґрунтовано, що інсайдерська торгівля – це не лише операції, які впливають на ціну акцій підприємства, а й торгівля закритою інформацією, відомостями, яка впливає на ресурси та стан торговельного підприємства й здійснюється його співробітниками. Розроблено послідовність дій при проведенні форензик-аудиту внутрішнім аудитором: аналіз фактів хабарництва, відкатів та корупційних фінансових порушень, які виникали в діяльності торговельного підприємства в минулому; виявлення ознак можливих схем змови щодо розкрадання майна торговельного підприємства, а також рівня схильності до корупції та хабарництва його працівників; аналіз внутрішніх розпорядчих документів щодо протидії корупції, відкатам та хабарництву всередині торговельного підприємства, а за їх відсутності розробка рекомендацій щодо їх змісту та форми й надання вищому керівництву. З метою нівелювання потенційних зовнішніх та внутрішніх ризиків зловживань, що можуть призвести до виникнення фінансових економічних злочинів та недостовірного відображення інформації про товарні та інші операції в системі бухгалтерського обліку, розроблено детальну програму форензик-аудиту попередження економічних злочинів.

Ключові слова: внутрішній аудит; економічні злочини; торговельне підприємство; корупція і шахрайство; програма форензик-аудиту; фінансові втрати.

Актуальність теми. Опитування, проведене серед працівників обліково-економічних служб підприємств торгівлі різних торговельних форматів щодо типів економічних злочинів, які виникали в їх діяльності та створювали найбільші загрози для підприємства, дозволило виявити: майже 100 % респондентів найпоширенішим злочином вважають хабарництво та корупцію, від 50 % до 70 % опитуваних наголошують на високій ймовірності загрози сталому розвитку суб'єкта господарювання внаслідок незаконного привласнення майна та неетичної корпоративної поведінки, менш впливовими для торговельної діяльності вважаються такі злочини, як фальсифікація документів, ухилення від сплати податків, інсайдерська торгівля та корпоративне шпигунство. Запорукою успішного здійснення корпоративного управління, один з найважливіших аспектів якого пов'язаний з фінансовим наглядом, є ефективно діюча на підприємстві система внутрішнього аудиту. Дослідження та вдосконалення методологічних аспектів запобігання економічним злочинам у системі внутрішнього аудиту дозволить адаптувати його інструментарій до вимог безпечної діяльності торговельних підприємств у надзвичайно складних умовах господарювання сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. У науковій літературі питання щодо запобігання економічним злочинам засобами внутрішнього аудиту розглядали М.Білуха, Ф.Бутинець, Г.Давидов, Н.Дорош, Л.Кулаковська, Д.Понікарова, О.Редько, В.Рудницький, Б.Усач, А.Шеремет, В.Суйц та інші. Особливості виявлення фактів шахрайства під час проведення аудиту фінансової звітності підприємства досліджують Г.Сиротюк та Л.Петришин [1]. Науково обґрунтована система процедур внутрішнього аудитора, які необхідні для виявлення ознак шахрайства або помилки, представлена в роботі Л.Г. Михальчишина та В.В. Калашник [2]. Визначенню економічної суті шахрайства, його місця в класифікації порушень у бухгалтерському обліку і звітності, а також розробці методів аудиторського контролю, що дозволять своєчасно виявити симптоми шахрайства в

бухгалтерському обліку і звітності економічних суб'єктів, що перевіряються, присвячено праці Л.Смирної та Д.Кошелькової [3]. Не дивлячись на зацікавленість науковців до питань визначення місця внутрішнього аудиту при розкритті економічних злочинів та не зменшуючи вагомості їх напрацювань, зауважимо, що потребує подальших досліджень науково-теоретичний базис організації та методики попередження економічних злочинів засобами внутрішнього аудиту з врахуванням специфіки діяльності торговельних підприємств.

Метою статті є обґрунтування організаційно-методологічних засад запобігання економічним злочинам у системі внутрішнього аудиту торговельного підприємства.

Викладення основного матеріалу. За даними антирейдерського союзу підприємців України, 82 % загроз реалізують власні співробітники фірми або за їх прямою чи опосередкованою участю; 17 % загроз реалізується ззовні підприємства та 1 % загроз реалізується випадково [4, с. 479]. Звичайно, рівень економічних злочинів на підприємствах був би значно нижчий, якщо кожен злочин був би розкритий і покараний, але статистика зовсім інша: 51 % корпоративних шахраїв здійснює більше 20 злочинів, перш ніж бути спійманими, а ще третина – понад 50; на розкриття злочину витрачається в середньому близько трьох років, а в 22 % випадків злодійство триває більше десяти років. За цей час на рахунки середньостатистичного корпоративного злодія витікає близько 1 млн. євро [5]. Оскільки більше половини злочинів стосується компаній з річним оборотом понад 50 млн. євро, збиток вельми відчутний. При цьому, втрати для підприємств вимірюються не лише прямими фінансовими збитками, руйнується ділова репутація компаній та їх відносини з бізнес-партнерами, що в підсумку примножує їх прямі фінансові втрати (рис. 1).

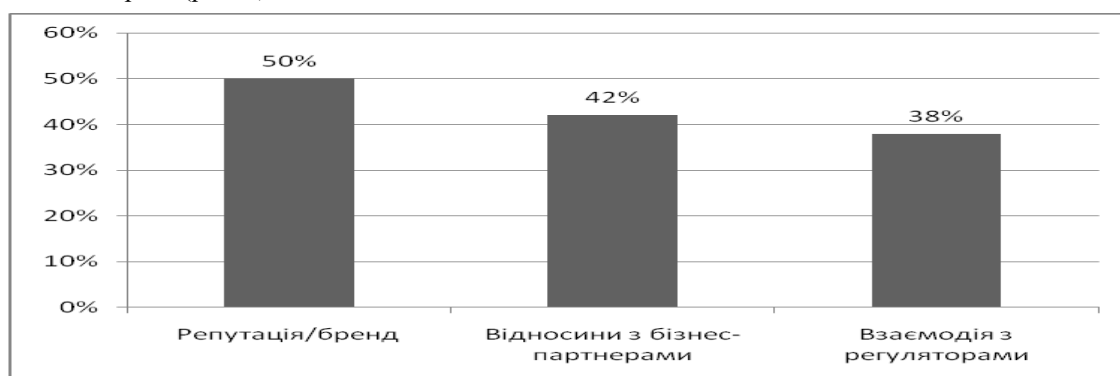

Рис. 1. Нефінансові наслідки економічних злочинів для підприємств

Україна посідає шосте місце в рейтингу країн світу за рівнем корпоративного шахрайства (45 %); Росія – перше місце (71 %), Південна Африка – друге (62 %), Кенія – третє (57 %), Канада – четверте (56 %), Мексика – п'яте місце (51 %) (за даними дослідження PwC «Економічні злочини в період економічного спаду») [6, с. 251]. При цьому, як зазначають фахівці компанії PwC «Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018: результати опитування українських організацій», організаціями, що найчастіше страждають від найбільш поширених економічних злочинів, є представники малого та середнього бізнесу (рис. 2) [5].

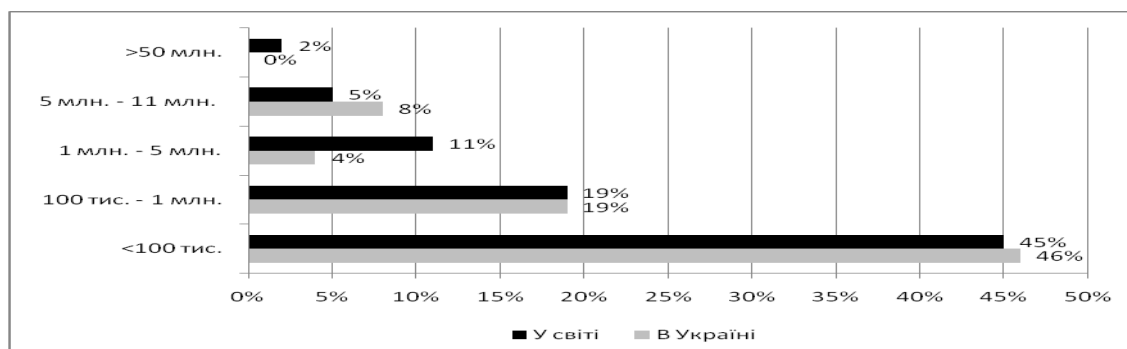

Рис. 2. Фінансові збитки від найбільш суттєвих економічних злочинів протягом останніх 2-х років (у \$ США)

Найпоширенішим видом економічних злочинів на торговельних підприємствах є привласнення майна шляхом крадіжки товарів, при цьому ці крадіжки найчастіше здійснюються не покупцями чи клієнтами, а саме персоналом підприємства. Також незаконне привласнення майна можливе внаслідок рейдерських атак, порушення договірних відносин або спеціальних доручень посадових осіб, при цьому воно може виникати не лише внаслідок дії осіб, які перебувають у трудових відносинах із торговельним

підприємством, а й внаслідок передачі власником майна певних повноважень щодо розпорядження, управління, доставки, зберігання майна чи передачі його на комісію. До чинників, під впливом яких може відбуватися незаконне привласнення майна, доцільно зарахувати: неефективний підбір персоналу; документально не закріплене чи порушення положень матеріальної відповідальності; порушення вимог щодо регламентації та ведення бухгалтерського обліку товарів та інших майнових цінностей; неналежна організація чи неналежне дотримання положень внутрішнього контролю та складської дисципліни; відсутність належного контролю за ціноутворенням, переоцінкою, уцінкою і списанням товарів; неналежні умови зберігання товарів та іншого майна; неналежна охорона об'єктів і неправильне налаштування ваговимірних приладів на торговельному підприємстві. Необхідною умовою захисту прав власників є достовірне акумулювання інформації, щодо використання майна в процесі здійснення торговельним підприємством господарської діяльності, що здійснюється в системі бухгалтерського обліку.

Другим видом економічних злочинів, які належать до фінансових, є ухилення від сплати податків, що може проявлятися на початку фактами неподання обов'язкової податкової звітності, а закінчуватися відчуженням майна, яке перебуває у податковій заставі, без згоди податкового органу. Так чи інакше ці види економічних злочинів пов'язані з неналежним веденням бухгалтерського обліку, перекручуваннями в обліковій чи іншій звітній документації, не оприбуткуванням готівкових коштів, веденням подвійної (офіційної та неофіційної) бухгалтерії, використанням банківських рахунків, про які не повідомлено органи державної податкової служби, завищенням фактичних затрат, що включаються до собівартості реалізованих товарів, неофіційним працевлаштуванням співробітників, заробітна платня в «конвертах» тощо.

Головним економістом центру соціально-економічних досліджень «CASE Україна» В.Дубровським було складено рейтинг схем ухилення від податків (табл. 1) [7]. У підприємствах торгівлі ухилення від податків відбувається найчастіше через імітацію господарської діяльності з технічним обміном документами з контрагентами без фактичної поставки товарів, що надає можливість формувати штучний податковий кредит з податку на додану вартість [8]. Особливу увагу при проведенні форензич аудиту в таких випадках необхідно приділити підприємствам з розгалуженою мережею, оскільки саме в них можуть виникати випадки ухилення від сплати податків за змовою менеджерів та облікового персоналу.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз фіскального ефекту схем уникнення оподаткування в Україні

Схема	Обіг (млрд. грн. на рік)	Умовні втрати доходів бюджету (млрд. грн. на рік)
Офшорні схеми	260–320	50–65
Конвертаційні центри	40–50	12–15
«Скрутки»	50–60	10–12
«Сірий імпорт», контрабанда	80–230	25–70
Контрафакт	–	10
Виведення прибутку через псевдопідприємство фізосіб	15–16	до 2,5
ФОП замість найму	10	2,5–5
Заниження оборотів	18	1–1,5

Наступним видом економічних злочинів є інсайдерська торгівля, яка може виникати у діяльності торговельних підприємств, створених у формі акціонерних товариств. Відповідно до термінологічного словника, вона трактується як угоди, що укладаються посадовими особами, директорами, великими акціонерами або іншими носіями конфіденційної внутрішньої інформації, яка дозволяє їм отримувати прибуток від купівлі або продажу акцій [9]. Відповідно, інсайдер (від англ. inside – всередині) – будь-яка особа, що має доступ до конфіденційної інформації про стан справ суб'єкта господарювання завдяки своєму службовому становищу або родинним зв'язкам [10, с. 22].

Базуючись на даному визначенні, можна передбачити, що інсайдерська торгівля це не лише операції, які впливають на ціну акцій підприємства, а й торгівля закритою інформацією, відомостями, яка впливає на ресурси та стан торговельного підприємства й здійснюється його співробітниками. Для нівелювання випадків розголошення комерційної та службової інформації під час внутрішнього аудиту особливу увагу варто приділити перевірці дотримання положень корпоративної соціальної відповідальності співробітниками, які мають відношення до зберігання цінної інформації, витік якої може призвести до збитків чи втрати репутації торговельного підприємства; розслідуванню випадків неконтрольованого допуску до закритої інформації посадових та інших осіб; перевірці дотримання правил графіку документообігу, правил пріоритетного доступу до інформаційних ресурсів; перевірці дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку, режиму охорони торговельного підприємства; захисту інформаційно-комунікаційних каналів; перевірці діяльності служби інформаційної безпеки; розслідуванню випадків аморальної поведінки співробітників торговельного підприємства.

Наступною групою економічних злочинів є змішані, оскільки наслідки їх впливу можуть бути як фінансовими, так і соціально-репутаційними. Поширеною проблемою в обліку на торговельних підприємствах України є шахрайські дії, пов'язані з фальсифікацією документів, що призводить до неправомірного визнання виручки, приховування зобов'язань і доходів від продажу товарів чи їх заниження, завищення чи заниження вартості оборотних та необоротних активів, шахрайського фінансового та податкового звітування, маніпулювання з періодами відображення господарських операцій, фальсифікації договорів з покупцями та постачальниками і первинних бухгалтерських документів, деформація бухгалтерських записів чи документів, на підставі яких підготовлена фінансова звітність, неправильне висвітлення або навмисне упушення у фінансовій або податковій чи інтегрованій звітності певних подій, трансакцій чи іншої важливої інформації, порушення дотримання принципів бухгалтерського обліку щодо сум, класифікації, способу презентування або розкриття облікової інформації.

На думку А.В. Мамишева, шахрайства з фінансовою звітністю часто пов'язані з внесенням у журнал реєстрації господарських операцій фіктивних даних, особливо наприкінці звітного періоду, для маніпуляції оперативними результатами; невластиве регулювання та зміну суджень при оцінюванні сальдо рахунків; упушення або несвоєчасне визнання у фінансовій звітності подій і трансакцій, що відбулися впродовж звітного періоду; маскування чи нерозкриття фактів, які можуть вплинути на показники фінансової звітності; застосування комплексних трансакцій, структурованих таким чином, щоб неправдиво висвітлити фінансову позицію або діяльність підприємства; підміну записів або строків, що стосуються важливих чи незвичних трансакцій [11].

Внутрішні аудитори мають провести роз'яснювальну роботу серед персоналу торговельного підприємства щодо покарань за фальсифікацію документів, передбачених статтею 358 Кримінального кодексу України, в якій зазначено, що виготовлення фальшивого документа або друку карається штрафом до 1 тисячі мінімальних зарплат, арештом до півроку або обмеженням волі до двох років; фальсифікація документації фірми співробітником чи працівником організації карається штрафом до двохсот мінімальних ЗП, арештом від 3 до 6 місяців або обмеженням волі на строк до трьох років; повторні дії названих пунктів тягнуть за собою обмеження чи позбавлення волі до п'яти років; умисне використання неправдивої документації – до 50 мінімальних ЗП, арешт до 6 місяців або обмеження волі до двох років [12]. Крім того, при виявленні фактів фальсифікації документів внутрішній аудитор при здійсненні форензик аудиту має детально провести зустрічну перевірку документального оформлення господарських операцій, опитати управлінський персонал відносно типів господарських операцій, сальдо рахунків або певних показників фінансової звітності, з'ясувати, яким чином вище керівництво реагує на можливі несанкціоновані чи неналежні записи в журналі обліку господарських операцій, яким чином здійснюється дисциплінарний вплив у разі виявлення правопорушень, інспектування за згортанням статей активів та зобов'язань за розрахунками з постачальниками та покупцями.

Хабарництво та корупція лідирує в топ-5 видах економічних злочинів та / або шахрайства в Україні в 2018 році, крім того, на думку опитаних респондентів компанією PwC «Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018: результати опитування український організацій», корупція та хабарництво у структурі економічних злочинів в Україні не лише зросли на 17 % упродовж останніх 2-х років, але й лишатимуться впродовж наступних 2-х років найпоширенішим видом економічних злочинів (рис. 3). За оцінками правоохоронців, у приватному секторі найбільш часто застосовують такі форми корупції як хабарі за працевлаштування (33 %), купівля комерційної інформації про конкурентів (37 %), змови щодо утримання цін на певному рівні (38 %), купівля інформації щодо тендерних пропозицій (34 %); «відкати» (46 %) [13].

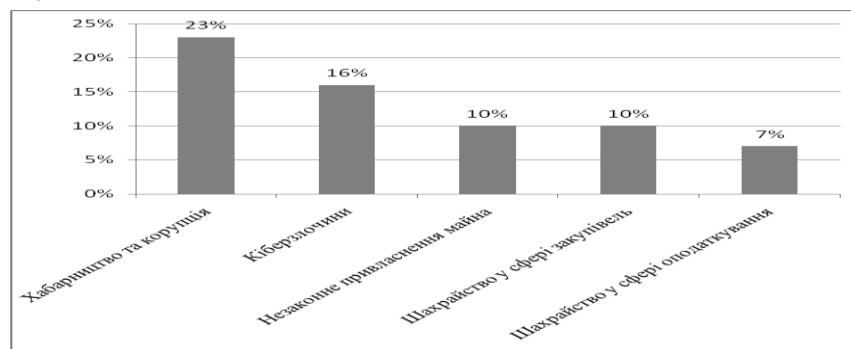

Рис. 3. Топ-5 видів економічних злочинів та/або шахрайств, які будуть найбільш суттєвими для підприємств у 2020 році

Саліхов З.А. і Валєєв А.Р., зазначають, що система внутрішнього аудиту є найбільш близькою до виявлення ознак і самих фактів корпоративної корупції [14]. Фадєєва А.О. та Сажина С.С. зазначають, що про можливі корупційні прояви свідчать: а) наявність платежів і надходжень, які не відповідають

отриманим або наданим послугам; б) нетипові господарські операції та угоди в кінці року, що впливають на фінансовий результат, капітал, активи і зобов'язання організації; в) недотримання правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності; г) наявність великого обсягу фінансових вкладень у кризові підприємства і галузі економіки [15]. Найпопулярнішою схемою корупції в торговельному бізнесі є відкат, що фактично є хабарем особі, яка приймає рішення про витрачання коштів на торговельному підприємстві. Найчастіше особа, яка відповідає за замовлення товарів у постачальників, включає відкат до їх вартості, щоб не втрачати свій прибуток, а фактично суму відката оплачує торговельне підприємство, на якому працює хабарник.

При проведенні форензик аудиту внутрішній аудитор має проаналізувати факти хабарництва, відкатів та корупційних фінансових порушень, які виникали в діяльності торговельного підприємства в минулому; виявити ознаки можливих схем змови щодо розкрадання майна торговельного підприємства, а також рівень схильності до корупції та хабарництва його працівників; проаналізувати внутрішні розпорядчі документи щодо протидії корупції, відкатам та хабарництву всередині торговельного підприємства, а за їх відсутності розробити рекомендації щодо їх змісту та форми й надати вищому керівництву; з метою виявлення місць або предметів постачання, які потребують особливої уваги провести аналіз інвентаризаційних описів, дієвості контролю дотримання і повторного виконання процедур інвентаризації (надходження/вивезення товарів, «загублені» предмети постачання, фізичні перевірки тощо); при спостереженні за проведенням інвентаризації виконувати додаткові процедури, наприклад перевірку вмісту тари, способу складування та етикування товарів; провести порівняння цін і витрат, відображених у фінансових звітах. Особливу увагу варто приділити перевірці відомостей з заробітної плати для виявлення повторів у адресах, даних працівників, номерів податкових органів або банківських рахунків тощо. В умовах євроінтеграції та сучасного економічного стану України надзвичайно важливо для торговельних підприємств та осіб, наділених керівними і контролюючими повноваженнями, а також їх контрагентам, переглянути підходи до управління ризиками, пов'язаними з хабарництвом, відкатами і корупцією, та посилити заходи боротьби з ними засобами форензик-аудиту.

Останньою групою економічних злочинів є службові, до яких відносяться порушення прав інтелектуальної власності, корпоративне шпигунство та неетична корпоративна поведінка. Основними засобами доказу обставин справ щодо порушення прав інтелектуальної власності, що перебувають у провадженні суду чи органів досудового розслідування, є судова експертиза й аудит, які призначаються майже в усіх справах (98 %), пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності, або у справах щодо визнання недійсними охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності [16, с. 80]. Також важливою складовою частиною захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності є здійснення об'єктивної оцінки завданих збитків [17, с. 255].

Порушення прав інтелектуальної власності найчастіше відбувається на підприємствах торгівлі, які займаються продажем аудіовізуальних творів та фонограм, комп'ютерного програмного забезпечення, тобто товарів, на які власником авторських прав є інші особи. Крім того, порушення можуть виникати внаслідок неправомірного використання прав на торговельну марку без дозволу їх правовласника шляхом нанесення запатентованої торговельної марки на будь-який товар, тару, вивіску, етикетку з метою пропонування для продажу такого товару. При проведенні форензик аудиту внутрішній аудитор має перевірити чи є в наявності торговельного підприємства охоронні документи на об'єкти інтелектуальної вартості (патенти, свідоцтва, чи дійсні вони, чи вчасно сплачені необхідні державні мита); перевірити первинні документи про облік нематеріальних активів та провести їх інвентаризацію; виявити нематеріальні активи, що вимагають правової охорони та можливі факти порушення прав на зареєстровані об'єкти інтелектуальної вартості третіх осіб; розробити рекомендації щодо невирішених проблем, пов'язаних з розподілом прав на об'єкти інтелектуальної вартості.

Згідно з дослідженням, проведеним в США, більше 85 % опитаних американських компаній визнали, що ведуть постійне промислове шпигунство проти своїх головних конкурентів [18]. Метою такого корпоративного шпигунства та неетичної корпоративної поведінки на торговельному підприємстві може бути незаконне отримання комерційної таємниці, інформації про бізнес-плани підприємства, клієнтської бази даних, маркетингову політику, плани щодо оновлення асортименту, програм лояльності тощо. В процесі форензик-аудиту внутрішній аудитор має перевірити дотримання положень Кодексу корпоративної етики та пов'язаної політики на торговельному підприємстві (при його наявності) чи надати управлінському персоналу рекомендації щодо його змісту, розробити інструменти, що дозволяють управляти ризиками порушення репутації підприємства в області етичної поведінки, розслідувати випадки передбачуваних недобросовісних дій і проводити оцінку фінансових наслідків корпоративних суперечок і конфліктів, провести оцінку захисту засобів комунікації та інформаційних баз даних торговельного підприємства, дотримання політики доступу працівників до конфіденційної інформації.

Потенційні зовнішні та внутрішні ризики зловживань, що можуть призвести до виникнення фінансових економічних злочинів та недостовірного відображення інформації про товарні та інші операції в системі

бухгалтерського обліку, які генерують необхідність розробки детальної програми форензик-аудиту попередження економічних злочинів, які можуть мати негативні фінансові наслідки (рис. 4).

Рис. 4. Програма форензик-аудиту попередження економічних злочинів

Висновки та перспективи подальших досліджень. Періодичне проведення форензик-аудиту відділом внутрішнього аудиту сприятиме забезпеченню економічної безпеки торговельного підприємства, дозволить вчасно визначати причинно-наслідковий зв'язок між випадками шахрайств і причинами, що їх викликали, виявляти і знижувати ризики виникнення шахрайства, незаконних дій і неетичної поведінки персоналу та контрагентів, оцінювати фінансові втрати, що виникають у результаті незаконного привласнення та розтрати активів, а також невідповідних для торговельного підприємства закупівель і продажів. Перспективами подальших досліджень визначено дослідження професійних вимог до суб'єктів внутрішнього аудиту як засобу попередження випадків шахрайства та корупції.

Список використаної літератури:

1. Сиротюк Г. Місце аудиту у виявленні фактів шахрайства / Г.Сиротюк, Л.Петришин // Аграрна економіка. – 2012. – № 3–4. – С. 38–42.
2. Михальчишина Л.Г. Внутрішній аудит у запобіганні помилок і шахрайства на підприємстві / Л.Г. Михальчишина, В.В. Калашиник // Збірник наукових праць ВНАУ. Економічні науки. – 2012. – Вип. 2 (64). – С. 99–105.
3. Смирнова Л. Аудит як засіб боротьби з шахрайством / Л.Смирнова, Д.Кошелькова // Економічний аналіз. – 2010. – № 6. – С. 501–502.
4. Мігус І.П. Роль служби економічної безпеки при взаємодії з інсайдерами та аутсайдерами акціонерного товариства : монографія / І.П. Мігус, С.П. Міхно, Д.С. Файвішенко. – Черкаси : ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. – 636 с.
5. Хабарництво та корупція лідирує в топ-5 видах економічних злочинів або шахрайства в Україні в 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nabu.gov.ua/sites/default/files/habarnyctvo_ta_korupciya_lidyruye_v_top_5_pwc.pdf.
6. Климко Т.Ю. Удосконалення роботи внутрішнього аудиту для запобігання фродів на підприємстві / Т.Ю. Климко, О.О. Мельник // Науковий вісник МГУ. Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 13. – С. 251–254.
7. Дубровський В. Рейтинг схем ухилення від податків: на чому український бюджет «втрачає» найбільше / В.Дубровський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://voxukraine.org/uk/rejting-shem-uhilennyu-vid-podatviv-ina-chomu-ukrayinskij-byudzhet-vtrachaye-najbilshe/>.
8. Податківці розповіли про схему ухилення від оподаткування відомого рітейлера [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/127750>.
9. Терминологический словарь банковских и финансовых терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://finans.net.ua/?option=com_content&task=archivesection&id=10&Itemid=180&dic_tid=32813.
10. Словник фінансово-правових термінів / за ред. Л.К. Воронової. – К. : Алерта, 2011. – 558 с.
11. Мамішев А.В. Ризикоорієнтований підхід до виявлення аудитором фінансових шахрайств і злочинів із відмивання грошей / А.В. Мамішев // Фінанси України. – 2013. – № 4. – С. 80–88.
12. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р. : № 2341-III / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
13. Корупція в приватному секторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/doslidzhennya/8.pdf.
14. Салихов З.А. Антикоррупционный аудит: основы организации, планирования и проведения / З.А. Салихов, А.Р. Валеев // ВЭПС. – 2015. – № 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/antikorrupcionnyy-audit-osnovy-organizatsiiplanirovaniya-i-provedeniya>.
15. Фадеева А.О. Антикоррупционный аудит как механизм борьбы с коррупцией / А.О. Фадеева, С.С. Сажина // Молодой ученый. – 2018. – № 15. – С. 41–43.
16. Петренко С.А. Місце судової експертизи у справах із захисту прав інтелектуальної власності та удосконалення судово-експертної діяльності. Інтелектуальна власність в Україні: погляд з XXI ст : збірник наукових праць / С.А. Петренко ; за ред. Ю.А. Чабаненко. – Черкаси. – 2014. – С. 80–85.
17. Плікус І.Й. Інтелектуальна власність: фінансово-бухгалтерські та юридичні аспекти / І.Й. Плікус // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 3 (03). – С. 242–248.
18. Ходаківський Є.І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти / Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук. – Київ : Центр учбової л-ри, 2014. – 276 с.

References:

1. Syrotiuk, H. and Petryshyn, L. (2012), «Mistse audytu u vyjavlenni faktiv shakhraistva», *Ahrarna ekonomika*, Vol. 3–4, pp. 38–42.
2. Mykhalchyshyna, L.H. and Kalashnyk, V.V. (2012), «Internal audit to prevent mistakes and fraud at the enterprise», *Zbirnyk naukovykh prats VNAU. Ekonomichni nauky*, Issue 2 (64), pp. 99–105.
3. Smyrnova, L. and Koshelnkova, D. (2010), «Audyty yak zasib borotby z shakhraistvom», *Ekonomichniy analiz*, No. 6, pp. 501–502.
4. Mihus, I.P., Mikhno, S.P. and Faivishenko, D.S. (2012), *Rol sluzhby ekonomichnoi bezpeky pry vzaiemodii z insaideramy ta autsaideryamy aktsionernoho tovarystva*, monografija, TOV «MAKLAUT», Cherkasy, 636 p.
5. «Khabarnyctvo ta korupciya lidyruie v top-5 vydakh ekonomichnykh zlochyviv abo shakhraistva v Ukraini v 2018 rotsi», [Online], available at: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/habarnyctvo_ta_korupciya_lidyruye_v_top_5_pwc.pdf

6. Klymko, T.Yu. and Melnyk, O.O. (2015), «Improvement of Internal Audit Work to Prevent Friends in the Enterprise», *Naukovi visnyk MHU. Ekonomika i menedzhment*, Issue 13, pp. 251–254.
7. Dubrovskiy, V. (2019), *Reitynh skhem ukhylennia vid podatkov: na chomu ukrainskyi biudzheth «vtrachaiie» naibilshhe*, [Online], available at: <https://voxukraine.org/uk/rejting-shem-uhilennya-vid-podatkov-ina-chomu-ukrayinskij-byudzheth-vtrachaye-najbilshhe/>
8. «Podatkovitsi rozpovily pro skhemu ukhylennia vid opodatkovannia vidomoho riteilera», [Online], available at: <https://interbuh.com.ua/ua/documents/onenews/127750>
9. «Termynolohycheskyi slovar bankovskykh y fyansovykh termynov», [Online], available at: http://finans.net.ua/?option=com_content&task=archivesection&id=10&Itemid=180&dic_tid=32813
10. Voronovoi, L.K. (ed.) (2011), *Slovyk finansovo-pravovykh terminiv* (2011), Alerta, K., 558 p.
11. Mamyshev, A.V. (2013), «Ryzykooorientovanyi pidkhd do vyavlennia audytoramy finansovykh shakhraistv i zlochyniv iz vidmyvannia hroshei», *Finansy Ukrainy*, No. 4, pp. 80–88.
12. Verhovna Rada Ukraini (2001), *Kriminal'nyj kodeks Ukraini*, N 2341-III, [Online], available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
13. «Koruptsiia v pryvatnomu sektori», [Online], available at: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/docs/nazk_files/doslidzhennya/8.pdf
14. Salihov, Z.A. and Valeev, A.R. (2015), «Antikorruptsionnyy audit: osnovyi organizatsii, planirovaniya i provedeniya», *VEPS*, No. 4, [Online], available at: <http://cyberleninka.ru/article/n/antikorrupsionnyy-audit-osnovy-organizatsiiplanirovaniya-i-provedeniya>
15. Fadeeva, A.O. and Sazhina, S.S. (2018), «Antikorruptsionnyy audit kak mehanizm borby s korruptsией», *Molodoy uchenyy*, No. 15, pp. 41–43.
16. Petrenko, S.A. (2014), «Place of forensic examination in cases of intellectual property rights protection and improvement of forensic expert activity», *Intelektualna vlasnist v Ukraini: pohliad z XXI st, zbirnyk naukovykh*, in Chabanenko, Yu.A. (ed.), Cherkasy, pp.80–85.
17. Plikus, I.Y. (2016), «Intelektualna vlasnist: finansovo-bukhhalterski ta yurydychni aspekty», *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, No. 3 (03), pp. 242–248.
18. Khodakivskiy, Ye.I., Yakobchuk, V.P. and Lytvynchuk, I.L. (2014), *Intelektualna vlasnist: ekonomiko-pravovi aspekty*, Tsentr uchbovoi l-ry, Kyiv, 276 p.

Семенець Аліна Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аудиту та економічного аналізу Харківського інституту фінансів Київського національного торговельно-економічного університету.

Наукові інтереси:

- організація та методологія внутрішнього аудиту на підприємствах торгівлі.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2019.